

ภาษาสันสกฤตและสันสกฤตกับมหาจุฬา

Sanskrit and Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร. จำลอง สारพัตนีก

ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาตระกูลอินเดียน - ยุโรป (Indo-European) เป็นภาษาที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตความเป็นอยู่ ความคิดและวัฒนธรรมของอินเดียและของชาติที่รับวัฒนธรรมจากอินเดีย ด้วยว่าภาษานี้ถูกใช้เขียนบอกเรื่องราวต่าง ๆ อันนำไปปรับใช้กับชีวิตและความคิดได้เป็นอย่างดี เป็นภาษาที่ใช้พูดสนทนากันในกลุ่มชนผู้รู้ผู้แก่เรียน ทั้งยังเป็นสื่อกลางของการแต่งวรรณกรรมดั้งเดิมและเป็นหนึ่งในสิบสี่ภาษาสำคัญที่ระบุอยู่ในรัฐธรรมนูญอินเดีย

ภาษาสันสกฤตไม่มีอักษรอันเป็นของตนเองหากแต่ใช้อักษรของทุกชาติที่เข้ากับเสียงของภาษานี้ได้ ในอดีตอันยาวนานอักษรที่ใช้กับภาษาสันสกฤตนั้นคืออักษรพรหมมี (Brahmi) ในปัจจุบัน ใช้อักษรเทวนาครี อักษรโรมัน และอักษรของชาติที่ศึกษาภาษาสันสกฤตก็มี อย่างเช่นประเทศไทยใช้อักษรไทย เป็นต้น

ภาษาสันสกฤตมีเสียงสระ เสียงพยัญชนะ มีหลักเกณฑ์การสร้างรูปคำและอื่น ๆ ในที่นี้จะไม่กล่าวชี้แจงส่วนย่อยเช่นนั้น จะกล่าวรวม ๆ ดังนี้

จากการศึกษาภาษาสันสกฤตจะพบได้ว่าภาษานี้แบ่งออกเป็น ๓ ชนิดคือ ๑

๑. สันสกฤตชนิดเก่า (ประมาณ ๒๕๐๐ - ๕๐ ปีก่อนพุทธศักราช) ได้แก่ ภาษาพระเวท (The Vedic Language)

๒. สันสกฤตชนิดต่อจากเก่าจนถึงปัจจุบัน (ประมาณ ๕๐ ปีก่อนพุทธศักราช ถึงปัจจุบัน) ได้แก่ ต้นตีสันสกฤต (The Classical Sanskrit)

๓. สันสกฤตชนิดต่อจากเก่าจนถึงปัจจุบัน (ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ ถึงที่ ๑๒) ได้แก่ สันสกฤตพื้นทางหรือสันสกฤตผสม (The Hybrid Sanskrit or Mixed Sanskrit)

สันสกฤตชนิดแรก : สันสกฤตภาษาพระเวท คือ สันสกฤตเก่าแก่ดั้งเดิม มีกฎเกณฑ์กว้างขวาง แตกต่างจากสันสกฤตปัจจุบันนี้มาก สันสกฤตชนิดนี้ มีชื่อเป็นสันสกฤตว่า “ไวทีกภาษา” วรรณกรรมที่ใช้ภาษาสันสกฤตชนิดนี้ได้แก่

(๑) เวทสังหิตา ของเวท ๔ เวท คือ ฤคเวท ได้แก่ บทร้อยกรองที่เรียกว่า มंत्रะ อันเป็นคำสวดสรรเสริญเทพเจ้าทั้งหลายมีอัคนีเทพ อินทรเทพ วรุณเทพ มรุตเทพ เป็นต้น และเป็นมนตร์ซึ่งกล่าวเรื่องราวอื่น ๆ มีเรื่องการแต่งงานและพิธีศพ เป็นต้น, ยชุรเวท ได้แก่ บทร้อยกรองที่เรียกว่ามंत्रะและร้อยแก้ว อันกล่าวถึงเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ และการบูชาต่าง ๆ, สามเวท ได้แก่ บทร้อยกรองที่เรียกว่ามंत्रะ อันเป็นบทสวดทำนองเพลงซึ่งมีเนื้อหาบูชาเทพเจ้า, อถรเวท ได้แก่ บทร้อยกรองที่เรียกว่ามंत्रะ อันเป็นมนต์ขลังเพื่อใช้สวดทำลายสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ และเพื่อความสวัสดิมงคล

(๒) พราหมณะ คือ คำอธิบายหรือคำที่ชี้แจงมंत्रะของเวททั้ง ๔ ดังกล่าวข้างต้น และกล่าวถึงการประกอบพิธี (การบูชา) ต่าง ๆ พราหมณะใช้ทั้งภาษาร้อยกรองและร้อยแก้ว และว่ากันว่า พราหมณะ

ก็คืออรรถกถาของพระเวทนั่นเอง แต่ละเวทมีพราหมณะมากบ้างน้อยบ้าง เช่น โอตเรยพราหมณะ เกาซีตกีพราหมณะ เป็นพราหมณะของฤคเวท, ไตตติรียพราหมณะ และศตปถพราหมณะ เป็นพราหมณะของยชุรเวท, ตานขยพราหมณะ ไชมินียพราหมณะ เป็นพราหมณะของสามเวท และโคปะละพราหมณะ เป็นพราหมณะของอถรวาท

(๓) อารัญยกะ คือ ตำราหรือคัมภีร์ที่บรรจบทเรียนอันลึกกลับเป็นเรื่องประหลาดมหัศจรรย์แสดงนัยของยันต์และปรัชญาของนักบวช อารัญยกะ จำนวนมากบ้างน้อยบ้าง เป็นของเวททั้ง ๔ ที่กล่าวข้างต้นนั้น เช่น อตเรยารัญยกะ เป็นอารัญยกะของฤคเวท, ไตตติรียารัญยกะ และพฤททวารัญยกะ เป็นอารัญยกะของยชุรเวท, ตลวการารัญยกะ เป็นอารัญยกะของสามเวท ส่วนอารัญยกะของอถรวาทนั้น ไม่ปรากฏว่ามีอยู่

(๔) อุปนิษัท คือตำราหรือคัมภีร์ที่บรรจบทเรียนอันเกี่ยวกับหลักธรรมคำสั่งสอนที่เป็นปรัชญาธรรมชั้นสูง ภาษาที่ปรากฏในอุปนิษัท มีทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว อุปนิษัทก็เป็นของเวทต่าง ๆ เช่นกัน เช่น โอตเรโยปนิษัท เป็นอุปนิษัทของฤคเวท, ไมตรายนุอุปนิษัท เป็นอุปนิษัทของยชุรเวท, ฉานโทคโยปนิษัท เป็นอุปนิษัทของสามเวท, และมฤชโถปนิษัท เป็นอุปนิษัทของอถรวาท

ทั้งหมดนี้ คือ เวทสंहิตา พราหมณะ อารัญยกะ และอุปนิษัท เรียกว่า วรรณกรรมพระเวท ผู้ปรารถนาจะทราบเรื่องราวอย่างละเอียดที่มีในคัมภีร์ต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ พึงค้นดูได้จากเวทและคัมภีร์นั้น ๆ

อย่างไรก็ดี ในตอนท้ายของสมัยสันสกฤตชนิดแรกนี้ ยังมีสันสกฤตที่แต่งขึ้นในรูปแบบสูตรต่าง ๆ อีกด้วย เพื่อเป็นองค์ประกอบในการศึกษาเวททั้ง ๔ เวท บางท่านเรียกสันสกฤตสมัยนี้ว่า สันสกฤตสมัยสูตร แต่ก็ยังถือกันว่าอยู่ในชนิดแรกนี้ องค์ประกอบเวทที่แต่งเป็นสูตรนี้เรียกว่า เวททางศาสตร์ คือศาสตร์ที่เป็นองค์ประกอบพระเวท ใครก็ตามจะศึกษาเวททั้ง ๔ เวทให้รู้ดีและใช้งานได้อย่างถูกต้อง ต้องศึกษาเวททางศาสตร์ด้วย เวททางคะหรือองค์ประกอบเวทดังกล่าวนี้ มี ๖ อย่าง คือ สัทศาสตร์ ฉันทไวยากรณ์ นิรุกติศาสตร์ พิธีกรรม และดาราศาสตร์ ศาสตร์ทั้งหมดนี้ผู้ปรารถนาจะทราบความละเอียดพึงศึกษาได้จากสูตรและคัมภีร์เฉพาะเรื่องนั้นๆ

สันสกฤตชนิดที่สอง : ต้นตอสันสกฤต คือ สันสกฤตที่ใช้ในการเรียนการพูดหลังจากสมัยสันสกฤตภาษาพระเวท เป็นสันสกฤตที่มีกฎเกณฑ์แคบเข้าและรัดกุมยิ่งขึ้นกว่าสันสกฤตภาษาพระเวท และเป็นสันสกฤตที่ใช้กันมาตั้งแต่ต้นสมัยของชนิดนี้ จนเท่าทุกวันนี้ วรรณกรรมเล่มแรก ๆ ของสมัยนี้ มาจนปัจจุบันนี้รวมทั้งภาษาพูดและเขียนชนิดต่างๆ เรียกชื่อเป็นสันสกฤตว่า “เลากิกภาษา” (ภาษาที่ใช้กับสิ่งที่เป็นไปอย่างโลก ๆ) มีทั้งร้อยกรองและร้อยแก้ว วรรณกรรมเล่มแรก ๆ ของสมัยนี้ ได้แก่ คำภีร์มหากาพย์ ซึ่งเป็นเรื่องหรือนิยายของความกล้าหาญ (Epics) เช่น เรื่องรามายณะ, มหาภารตะ, และปุราณะ และต่อ ๆ มาก็มีคัมภีร์หรือหนังสืออื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก อันว่าด้วยเรื่องราวต่าง ๆ หลายด้าน คือ (ที่ยกตัวอย่างต่อไปนี้เป็นส่วนน้อยกว่าที่มีอยู่)

(๑) กาพย์ ได้แก่ หนังสือ : รฆุวงศ์, กุมารสมภว ของกาลิทาส ; กิราตารชुरีย์ ของ ภารวิ; ศิริपालละ ของ มาฆ; นิลท ของสุเทว; ทศาวคารจริจ ของ เกษเมณฑุร และราฆวปาณชुरีย์ ของกวีราช เป็นต้น

(๒) กาพย์ที่เกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ ได้แก่หนังสือ : หฤษจริต ของพาณ; นวสาหัสางจริต ของปรุทคุปต; วิกรมางกเทวจริจ ของฟิลหน ; ราชตรงคณี่ ของกลกณ ; กุมารपालจริต ของ เหมจนุท เป็น ต้น

(๓) ชัมทกาพย ได้แก่หนังสือ : เมฆุต, ฤตส์หาร, ศกงคารติลก, ของกาลิทาส; หัสสนเทศ ของเททานตศชิก ; โกกิลสนเทศ ของอุททณช ; เสารุทรยลหรี ของศกกราจารย์ เป็นต้น

(๔) สุภาชิต ได้แก่หนังสือ : โมหมุทคร ของศกกราจารย์ ; จารุจรยา ของกมุขเมณฑุร ; ศานติศตก ของศิลหน เป็นต้น

(๕) กลาครนถ หรือนิยายที่นิยมและขึ้นชอบ ได้แก่หนังสือ : กลาสริตสาคร ของ โสมเทว ; เวตาลปญจวิศ์ติกา ของคิวิทาส เป็นต้น

(๖) ปศุปักษิกถา หรือนิทานสัตว์และนก ได้แก่หนังสือ : ปญจตนตร ของพราหมณวิษณุ ธรรมสน , ทิโตประเทศ ของนารายณ เป็นต้น

(๗) ละคร ได้แก่หนังสือ : ติริวนทุรมนาฏก ของภาสะ ; ศกนุตล ของกาลิทาส ; พาลรามยณ ของราชเศขร เป็นต้น

(๘) อลังการศาสตร์ ได้แก่หนังสือ : นาฏยศาสตร์ ของภรตมุณี ; กาวยทรศ ของทณชิน ; มหาลงการ ของภามห และรสกคอาธร ของชรนนถ เป็นต้น

(๙) สังคีตศาสตร์ ได้แก่หนังสือ : สังคีตรตนากร ของศารงคเทว ; สงคีตจุมามณี่ ของเวมภูपाल เป็นต้น

(๑๐) กามศาสตร์ ได้แก่หนังสือ : กามสูตร ของสาตสิยายน มลลนาถ ; รติรหสย ของกุกโกก เป็นต้น

(๑๑) ฉันทศาสตร์ ได้แก่หนังสือ : ฉันทสูตร ของปิงค ; ศรุตโพธ ของกาลิทาส เป็นต้น

(๑๒) ศัพทานุกรม ได้แก่หนังสือ : นามมาล ของธณชย ; อมรโกศ ของ อมรสิงห เป็นต้น

(๑๓) ไวยากรณ์ ได้แก่หนังสือ : อษฎฐายยี่ ของปานีนิ ; วารตติกสูตร ของ กาดยายน และมหทาภายย ของ ปตยชลิ เป็นต้น

(๑๔) ดาราศาสตร์, โหราศาสตร์ และคณิตศาสตร์ ได้แก่หนังสือ : อารยภฎยี่ ของอารยภฎ ; ปญจสิทธานติกา ของวราหมีหรี ; พราหมสิทธานต ของ พรหมคุปต เป็นต้น

(๑๕) ธรรมศาสตร์ ได้แก่หนังสือ : มนถสมถติ หรือมานวธรรมศาสตร์ ของถาษีทั้งหลายที่ค้ดลอกจากคำของเทพเจ้า ; สมถติจนุทริกา ของเทวณณภฎฐ เป็นต้น

(๑๖) आयुर्वेद หรือเวทศาสตร์ ได้แก่หนังสือ : จรกส์หิตา ของ จรก ; สุกฤษส์หิตา ของสุกฤษ ; อษฎ्วงคสงครท ของวาคฎฐ และสิทโยค ของวฎนท เป็นต้น

(๑๗) อรรถศาสตร์ หรือนิติศาสตร์ ได้แก่หนังสือ : อรรถศาสตร์ ของเกาฎฐิลย ; นิติสาร ของกามนท ; ราชนีติรัตนกร ของจณเทศวร เป็นต้น

(๑๘) ธนุรเวท ได้แก่หนังสือ : ธนุศาสตร์ ของวิศวามิตร เป็นต้น

(๑๙) สถาปัตยกรรม ได้แก่หนังสือ : สมราชคนสูตรธาร ของโกช ; ศิลปรตน ของศรียุกุมาร เป็นต้น

การเขียนภาพก็มีไม่น้อย ที่ได้จากรรณคดีของตันติสันสกฤต นอกจากนี้แล้ว เรื่องที่เกี่ยวกับปรัชญาหรือทรรศนะก็มีมากคัมภีร์ ตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๒๐) คัมภีร์ของสำนักนยาย ได้แก่ นายภาษาย ของ สาทสยายน มลลนาค ; นยาย วรตีก ของ อุททโยตกร เป็นต้น

(๒๑) คัมภีร์ของสำนักไวเศซิก ได้แก่ วโยมวตี ของวโยมเศขร ; กีรณาวลี ของอุทุน เป็นต้น

(๒๒) คัมภีร์ของสำนักสาขย ได้แก่ สาขยการิกา ของอิศิวรฤษณ ; สาขยตตติวเกมุทีของววจส ปติมิศร เป็นต้น

(๒๓) คัมภีร์ของสำนักโยค ได้แก่ โยคสูตร ของปตณชลิ เป็นต้น

(๒๔) คัมภีร์ของสำนักมีมาสา ได้แก่ มีมาสาสูตร ของไซมิ ; วิริวิเวก ของมณฑนมิศร เป็นต้น

(๒๕) คัมภีร์ของสำนักเวทานต ได้แก่ เคาทปาทการิกา ของเคาทปาท และเวทนตสาร ของสขานนท เป็นต้น

อนึ่ง บทความหรือข้อเขียนลักษณะต่าง ๆ สมัยใหม่ ที่เขียนขึ้นเมื่อหนึ่งหรือสองศตวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันก็มีเป็นจำนวนมาก

จากเวท คัมภีร์ และหนังสือต่าง ๆ ในสมัยพระเวทและตันติสันสกฤตดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าอินเดียในสมัยอดีตอันไกลโพ้นและในสมัยต่อมา เป็นแหล่งชุมทรัพย์มหาศาล ชุมทรัพย์เหล่านี้ได้มีอยู่ในเวท คัมภีร์ และหนังสือสันสกฤตนั้น ๆ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า สันสกฤตมีบทบาทสำคัญในชีวิตความเป็นอยู่ ความคิดและวัฒนธรรมของอินเดีย โดยชาวอินเดียได้รับรู้จาก เวท คัมภีร์ และหนังสือเหล่านั้น ใครก็ตามประสงค์จะทราบเรื่องต่าง ๆ พิศึกษาเอาได้นั้นแล

สันสกฤตชนิดที่สาม : สันสกฤตพันทางหรือสันสกฤตผสม คือสันสกฤตที่ผสมกับภาษาอื่นมีบาลีเป็นต้น คำบางคำเป็นรูปสันสกฤตแท้ และบางคำเป็นรูปบาลี ใช้ปะปนกัน และบางรูปไม่ใช่ทั้งสันสกฤตและบาลี แต่เป็นรูปคำที่สร้างขึ้นมาจากบาลีและสันสกฤตร่วมกัน และบางคำสร้างรูปขึ้นมาใหม่ต่างจากสันสกฤตและบาลีดั้งเดิม สันสกฤตชนิดที่สามนี้ ใช้ในการเขียนหลักธรรมและเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย คือ นิกายสรวาสตีวาท และนิกายมหายาน ซึ่งได้เริ่มใช้เขียนกันมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ (ตามหลักฐานของคัมภีร์ที่แต่งไว้) ในปัจจุบัน สันสกฤตชนิดนี้มีอยู่แต่ในคัมภีร์

เท่านั้นเท่าที่ทราบ มิได้มีผู้ใช้เขียนแต่งเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยสันสกฤตชนิดนี้อีกเลย ที่ศึกษาสันสกฤตชนิดนี้กัน ก็เพียงเพื่อแปลคัมภีร์เท่านั้น กล่าวคือ แปลคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาที่เขียนไว้ด้วยรูปคำสันสกฤตพันทาง ออกมาเป็นภาษาต่าง ๆ คือ ภาษาจีน ทิเบต เกาหลี ไทย เป็นต้น

คัมภีร์ที่เป็นภาษาสันสกฤตพันทาง ได้แก่ อภิธรรมโกศ ของวสุพณฺธุ : โพธิจรวตาร ของศานติเวท, ธรรมสังคห ของนาคารชุน ; ขาดกมาลา ของอารยศูร ; มธยมกิการิกา ของนาคารชุน ; และคัมภีร์อื่นอีกมากที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง คัมภีร์เหล่านั้น ได้แก่ คณทวายุห, ทิวยาวทาน, การณทวายุห, ลงกาวตารสูตร, ลลิตวิสูตร, มหาวาสต, สหุทธมมปุณฺทริก, พรชญาปารมิตา, สุขาวดีวายุหสูตร เป็นต้น

ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาโบราณเก่าแก่ ได้ศึกษากันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากในประเทศอินเดียแล้ว ยังศึกษากันในประเทศต่าง ๆ ทั้งในทวีปยุโรปอเมริกาและเอเชีย ดังนั้น ที่บางท่านกล่าวว่าสันสกฤตเป็นภาษาตาย (a dead language) จึงยังไม่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปนัก แต่ก็มีผู้เห็นด้วยกับคำกล่าวนี้อยู่ โดยถือหลักว่า สันสกฤตไม่ใช่เป็นภาษาพูดกันในปัจจุบัน หรือหากจะพูดกันบ้างก็ในวงกรณักวิชาการ แต่ไม่ได้พูดกันตั้งแต่แรกเกิด สำหรับชาวอินเดียส่วนใหญ่เรียกภาษาสันสกฤตว่า ภาษาเก่า (the old language) M. Winternitz มีความเห็นว่า ไม่ควรเรียกภาษาสันสกฤตว่า ภาษาตาย โดยให้เหตุผลว่า เพราะภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ยังใช้อยู่ ทั้งยังวิวัฒนาการอยู่เรื่อย ๆ และว่าควรเรียกเพียงว่า ภาษาที่ถูกล่ามหรือถูกจำกัดขอบเขต (a fettered language) เท่านั้น โดยอธิบายว่า เมื่อปราชนฺญ์ชื่อปานิ นิ ได้ปรับปรุงไวยากรณ์สันสกฤตขึ้นมาใหม่นั้นได้กำหนดหลักเกณฑ์ไวยากรณ์ของภาษาไว้ตายตัว เท่ากับล่ามหรือจำกัดขอบเขตของภาษาไว้ แต่ก็เพียงส่วนคือไวยากรณ์เท่านั้น ส่วนอื่น ๆ อาทิ ศัพท์ที่ยังใช้ ยังวิวัฒนาการอยู่เรื่อยไปไม่หยุดยั้ง

แท้ที่จริง หากจะมองกันในแง่วิวัฒนาการหรือไม่วิวัฒนาการแล้ว มากำหนดกันว่าเป็นภาษาไม่ตาย – เป็นภาษาตาย นั้น น่าจะแยกกล่าวอย่างนี้ - ภาษาพระเวท (ไวทิกภาษา) เป็นภาษาดั้งเดิม ลักษณะคล้าย ๆ กับภาษาพระเวท คือ เริ่มแต่งหรือเขียนกันราวพุทธศตวรรษที่ ๓ และแต่งเรื่อยมาจนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ต่อจากนั้นไม่ปรากฏว่ามีการแต่งเรื่องโดยใช้สันสกฤตพันทางอีก ถึงจะมีการศึกษากันก็เพียงเรื่องราวในคัมภีร์เก่าๆเหล่านั้นเท่านั้น มิได้เขียนหรือแต่งเรื่องโดยใช้สันสกฤตชนิดนี้ขึ้นมาใหม่อีกเลย อย่างนี้น่าจะกล่าวได้ว่า สันสกฤตพันทางไม่วิวัฒนาการแล้วในปัจจุบันนี้ ดังนั้น หากจะเรียกสันสกฤตภาษาพระเวท (ชนิดแรก) และสันสกฤตพันทาง (ชนิดที่สาม) ว่า ภาษาตาย น่าจะไม่ผิด แต่จะเรียกต้นตีสันสกฤต (ชนิดที่สอง) ว่า ภาษาตายด้วยนั้น คงไม่เหมาะนัก เพราะสันสกฤตชนิดนี้ยังวิวัฒนาการอยู่อย่างไม่หยุดยั้ง ตราบเท่าทุกวันนี้ แต่สันสกฤตชนิดนี้ถูกจำกัดขอบเขตทางไวยากรณ์ไว้อย่างที่ M. Winternitz แสดงความเห็นไว้และเรียกว่า ภาษาถูกล่าม น่าจะเข้าที่มากกว่า

ได้กล่าวแล้วว่าสันสกฤตนั้นมีการศึกษากันอยู่และศึกษากันในหลายประเทศในโลก สำหรับในทวีปเอเชียมีหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยด้วยที่ยังศึกษาภาษานี้อยู่ กล่าวให้แคบเข้าโดยเฉพาะในประเทศไทยเรามีหลายสถาบันชั้นอุดมศึกษาภาษาสันสกฤต แต่ละสถาบันได้วางแนวการศึกษาตามหลักสูตรของตน

หน้าที่นี้จะกล่าวเฉพาะแต่การศึกษาภาษาสันสกฤตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพียงแห่งเดียว เพื่อให้สอดคล้องกับหัวข้อที่ว่า “สันสกฤตกับมหาจุฬาฯ”

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์ ซึ่งสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเจ้าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๒ และได้เริ่มเปิดดำเนินการศึกษาในรูปมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๐ โดยมีคณะวิชาคณะเดียว คือ คณะพุทธศาสตร์ ภาศึกษาแผนกซึ่งจะเข้าเป็นนิสิตศึกษาในคณะวิชานี้ต้องผ่านการศึกษาหลายขั้นตอน คือต้องสอบได้นักธรรมและเปรียญธรรม ต้องสอบผ่านชั้นบาลีอบรม ๒ ชั้น (อบรมปีที่ ๑ เทียบเท่า ๓ อบรมปีที่ ๒ เทียบเท่า ๖ หลักสูตรเก่า) จากนั้นต้องสอบผ่านชั้นบาลีเตรียมอุดม ๒ คัน (เตรียมปีที่ ๑ เทียบเท่า ๗ เตรียมปีที่ ๒ เทียบเท่า ๘ หลักสูตรเก่า) และต่อจากนั้น จึงเข้าเรียนในชั้นบาลีอุดมคือชั้นพุทธศาสตร์ จากชั้นพุทธศาสตร์ปีที่ ๑ จนถึงชั้นพุทธศาสตร์ปีที่ ๔

วิชาที่ศึกษาในคณะพุทธศาสตร์ มีทั้งวิชาทางธรรมและวิชาทางโลกด้วย วัตถุประสงค์ตามที่กล่าวในหลักสูตรโดยเฉพาะการศึกษาทางธรรมนั้น ทางมหาวิทยาลัยเน้นหนักในวิชาพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ส่วนด้านภาษาเน้นหนักในวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต ดูเหมือนจะพูดกันจนติดปากเสมอมาว่า “วิชาที่เป็นเอกลักษณ์ของ มจร. คือ ธรรม กับ บาลีและสันสกฤต” ส่วนวิชาอื่นทางโลกเป็นวิชาประกอบ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ภาษาสันสกฤตถูกกำหนดให้เป็นวิชาสำคัญวิชาหนึ่งใน มจร.

ในการเริ่มต้นการดำเนินการศึกษานั้น วิชาสันสกฤตได้จัดให้ศึกษาในชั้นบาลีอุดมศึกษา คือ ชั้นพุทธศาสตร์ ตั้งแต่ปีที่ ๑ ถึงปีที่ ๔ หนังสือที่ใช้เป็นอุปกรณ์การศึกษาที่เป็นหนังสืออ่านแปลในชั้น ได้แก่ หนังสือสันสกฤต ชื่อ “สัสมฤตพาลาทศะ” หรือที่รู้จักกันดีในชื่อที่เป็นอังกฤษว่า “Infant Reader และหนังสือ “สัสมฤต ปรมาทศะซัสสมฤต ทวีติยาทศะ” ; สัสมฤตตฤติยาทศะ” ซึ่งเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “reader I,II,III” และที่สูงยิ่งไปกว่านั้นก็คือ หนังสือ “ภควัทคีตา และ คาถาพระธรรมบทพากย์สันสกฤต” ส่วนหนังสือที่เกี่ยวกับเรื่องไวยากรณ์ คือ “ศัพทัมณูชรี” กับ “ธาตุรูปัมณูชรี” เป็นต้น หนังสือที่กล่าวทั้งหมดนี้เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยชาวต่างประเทศชาวอินเดีย การศึกษาภาษาสันสกฤตนั้นทาง มจร. ให้ศึกษาติดต่อกันตลอด ๔ ปี มิได้เว้นช่วงในปีใดปีหนึ่งเลย แม้ปีต่อ ๆ มา มจร. ปรับปรุงหลักสูตรหลายครั้ง มจร. ก็ยังได้ให้ความสำคัญแก่วิชาภาษาสันสกฤตตลอดมาเหมือนเดิม และยิ่งกว่าเดิมในระยะหลัง ๆ นี้ สมกับที่กล่าวกันว่าเอกลักษณ์ของ มจร. คือธรรม บาลี สันสกฤต นั้นแหละ

ต่อมา เมื่อการศึกษาของ มจร. เจริญรุดหน้ายิ่งขึ้น ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๐ มจร. ได้จัดให้นักเรียนชั้นบาลีเตรียมอุดมศึกษา ๒ ปี เรียนภาษาสันสกฤตด้วย โดยให้เรียนหนังสือสันสกฤตขั้นต้น ๆ ที่เคยใช้อยู่ในการเริ่มต้นศึกษาวิชานี้ในชั้นบาลีอุดมศึกษา และหนังสือที่ศิษย์เก่า มจร. เรียบเรียงขึ้นด้วย ส่วนในชั้นบาลีอุดมศึกษา(พุทธศาสตร์) ใช้หนังสือสันสกฤตที่สูงขึ้นและยากขึ้น มंत्रะในพระเวทต่าง ๆ และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นต้น ต่อมา ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๙ มจร. ได้บรรจุวิชาสันสกฤตไว้ในหลักสูตร

อบรมปีที่ ๒ และให้ใช้หนังสือเรียน เรียน ชื่อว่า แบบเรียนภาษาสันสกฤตเป็นต้น ซึ่งรวบรวมและเรียบเรียงโดยศิษย์เก่า มจร. ต่อมาอีก เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๐ มจร. ได้ขยายวงการศึกษาภาษาสันสกฤตให้กว้างไกลออกไปอีก นั่นคือ ได้จัดวิชาภาษาสันสกฤตไว้ในหลักสูตรชั้นบาลีมัธยมศึกษา บาลีสาธิตศึกษา มจร. โดยให้เรียนชั้นม ๔, ๕, ๖ (หลักสูตรเก่า) และให้ใช้หนังสือสันสกฤต ชื่อ สันสกฤตปาฐะ เล่ม ๑, ๒, ๓ ชั้นละ ๑ เล่ม ตามลำดับ ซึ่งเป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยศิษย์เก่า มจร.

ในปัจจุบัน แม้ มจร. ได้ปรับปรุงหลักสูตรของทุกระดับชั้นของการศึกษา วิชาภาษาสันสกฤตก็ยังอยู่ในอันดับที่เรียกกันว่า เอกลักษณ์มหาจุฬาฯ อยู่นั่นเอง และศิษย์เก่า มจร. หลายคน ได้รวบรวมและเรียบเรียงหนังสือสันสกฤตขึ้น เพื่อใช้เป็นอุปกรณ์การเรียนภาษาสันสกฤตในระดับนั้น ๆ ทั้งนี้ เป็นผลอันเกิดจากการที่ศิษย์เก่า มจร. ได้ศึกษาสันสกฤตพื้นฐานมาจาก มจร. นั่นเอง

ปัจจุบันนี้ มจร. ได้แบ่งการศึกษาชั้นอุดมศึกษาออกเป็นหลายคณะวิชาแล้ว โดยจัดแบ่งวิชาที่จะต้องศึกษาออกเป็นสัดส่วน นิสิตที่ชื่อว่า สำเร็จการศึกษาเป็นปริญญาต้องผ่านการศึกษาวิชาหลายกลุ่มคือ (๑) กลุ่มวิชาการพุทธศาสตร์ (๒) กลุ่มวิชาพื้นฐาน (๓) กลุ่มวิชาเอก (๔) กลุ่มวิชาโท และ (๕) กลุ่มวิชาเลือกเสรี สันสกฤตมีบทบาทสำคัญอยู่อย่างน้อยใน ๓ คณะวิชา นั่นคือ นิสิตคณะพุทธศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ ต้องศึกษาวิชาสันสกฤตในกลุ่มวิชาพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๓ หน่วยกิต อันเป็นวิชาบังคับ นอกจากนี้ มจร. ยังจัดสันสกฤตเป็นกลุ่มวิชาเอกกลุ่มหนึ่งด้วย มีหน่วยกิตอย่างน้อย ๓๐ หน่วยกิต สังกัดอยู่ในคณะพุทธศาสตร์ จึงนับได้ว่าสันสกฤตมีบทบาทอันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ มจร. ไม่น้อยเลย

เกี่ยวกับผลที่เกิดจากการศึกษาสันสกฤต ผลประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาสันสกฤตจาก มจร. นั้น มีมากมาย กล่าวคือ ผู้จบการศึกษาจาก มจร. ที่ได้เคยศึกษาสันสกฤตจาก มจร. สามารถศึกษาต่อวิชาสาขานี้ได้อย่างสะดวกสบายและภาคภูมิใจ ทั้งยังสามารถทำงานในด้านสาขาวิชานี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากจะติดตามดูแล้ว ก็เห็นจริงตามที่กล่าวนี้ ทั้งนี้ เพราะได้รับความรู้สันสกฤตพื้นฐานที่ได้ที่ศึกษาจาก มจร. แม้การศึกษาสันสกฤตในระยะที่ผ่านมา ยังมีได้เป็นระบบแข็งแกร่งอย่างระบบปัจจุบันก็ตามที และหากได้รับความรู้สันสกฤตตามระบบอย่างที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้ ผลที่ได้รับจะเลิศกว่าขนาดไหนก็เหลือที่จะกล่าวได้ เพราะโดยธรรมชาติ เมื่อเรียนน้อยยังรู้มากได้ หากเรียนมากจะรู้น้อย คงเป็นไปไม่ได้ใช่ไหม ?

แต่เป็นที่น่าเสียดาย ตามหลักสูตรใหม่ของคณะพุทธศาสตร์ สันสกฤตเป็นวิชาเอก อันมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ จนถึงบัดนี้ ทาง มจร. ยังไม่ได้เปิดให้นิสิตศึกษาวิชาเอกสาขาสันสกฤตเลย ไม่ทราบว่ามีปัญหาหรืออุปสรรคอันใดอันทำให้เปิดวิชานี้ไม่ได้ ดังนั้น นิสิตที่ศึกษาตามหลักสูตรใหม่นี้ จึงได้ศึกษาวิชาสันสกฤตในชั้นอุดมศึกษาเพียง ๓ หน่วยกิตเท่านั้น ซึ่งเป็นสันสกฤตในกลุ่มวิชาพื้นฐาน เมื่อเทียบกับการศึกษาในอดีตแล้ว การศึกษาสันสกฤตในปัจจุบันนี้นับว่าศึกษาน้อยกว่าในอดีตมากนัก ดังนั้น ความหวังที่จะได้ผู้รู้ผู้สามารถในภาษาสันสกฤตในปัจจุบันที่คาดว่าจะได้รับผลที่เลิศกว่ากว่าผลที่เกิดจากการศึกษาใน

อดีต อาจเป็นหมัน และผิดคาดเสียละครมัง ? จึงใคร่ขอฝากชาว มจร. ให้ช่วยกันคิดเรื่องนี้ไว้ ณ ที่นี้ ด้วย ด้วยความว่า

อันธรรมะและบาลีสันสกฤต
เป็นนิมิตเอกลักษณ์ในศักดิ์ศรี
ของมหาจุฬาฯ แห่งเรา
สมควรที่เหล่านิสิตต้องรู้ซึ่ง
แต่บัดนี้สันสกฤตเรียนเล็กน้อย
รู้นิดหน่อยเทียบกับก่อนแทบไม่ถึง
เอกลักษณ์เราวิชาใดควรคำนึง
ควรนึกถึงมันให้มากให้หนักแล.

บรรณานุกรม

จำลอง สารพัตน์, รศ.ดร. **ประวัติวรรณคดีสันสกฤต**, ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๓๐.

หลักสูตรมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือ : ปกขาว. ๒๕๙๐.

หลักสูตรและระเบียบปริญญาพุทธศาสตร์บัณฑิต, ๒๕๒๖.

Garg Ganga Ram **An Encyclopedia of India literature**. Delhi : Mohan Printing Corporation, 1972.

MahaChulalongkorn Rajavidyalaya : Catalogue, 1957-58.

MahaChulalongkorn Rajavidyalaya : Catalogue, 1957-68.

Ramachandra Iyer, T.K. **A Short History of Sanskrit Literature**, Madras: Bharathi Vijayam Press, 1977.

Winternitz, M.A. **History Indian literature 2 Vols**. Calcutta:Loyal Art Press, 1962.